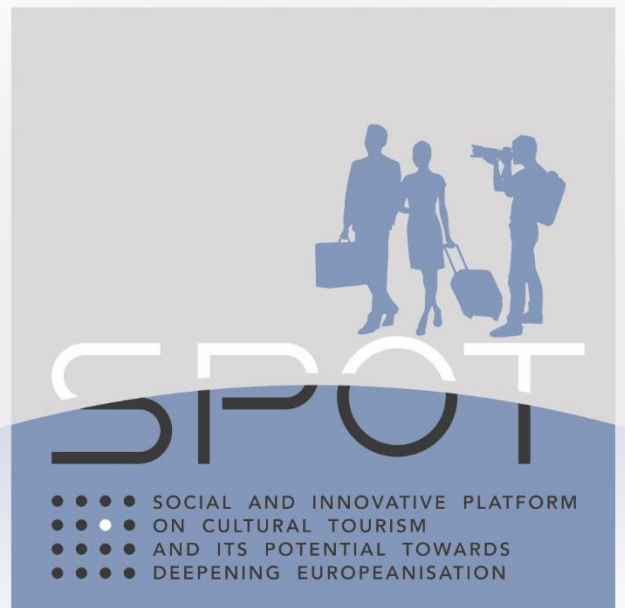

NETHERLANDS

POLICYBRIEF

October 2022 | SPOT Policy Brief #14a

www.SPOTprojectH2020.eu

Cultureel toerisme en de case study Kinderdijk in Nederland

Verschillende verhaal perspectieven

Auteurs: Marcel Pleijte, Bas Pedroli and Eline van Elburg (Wageningen Research, WUR, NL)

Introductie

Kinderdijk en omgeving waren onderwerp van een case study voor het door de EU gefinancierde SPOT-project over cultureel toerisme in de periode 2020-2022. Voor wie Kinderdijk in Nederland als Werelderfgoed niet kent, volgt een korte toelichting. De molens van Kinderdijk zijn negentien molens (“poldermolens”, eeuwenoude molens die water uit een polder in de omringende ringvaart pompen) in Kinderdijk, een dorp dat deel uitmaakt van gemeente Molenlanden in het noordwesten van de polder Alblasserwaard, een regio in de Nederlandse provincie Zuid-Holland. UNESCO heeft de molens van Kinderdijk in 1997 toegevoegd aan de Werelderfgoedlijst (<https://whc.unesco.org/en/list/818>). Volgens UNESCO wordt de buitengewone bijdrage van de Nederlanders aan de technologie van het omgaan met water op bewonderenswaardige wijze aangetoond door de installaties in het Kinderdijkgebied. Er zijn verschillende mogelijkheden om de casus van Kinderdijk te kaderen met verschillende aspecten van cultureel toerisme. In deze policy brief worden de belangrijkste resultaten getoond voor verhalen rond drie onderwerpen: 1) breedte van de definitie van cultureel toerisme, 2) regio's rond Kinderdijk en 3) verschillende tijdsperspectieven.

Horizon 2020

This project has received funding from the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under grant agreement No. 870644

Facebook: @SPOTprojectH2020
Twitter: @H2020Spo

1. Bevindingen en analyse

In 2021 zijn gesprekken gevoerd met belangrijke stakeholders. Deze interviews vonden plaats tijdens de COVID-19-pandemie en er waren lockdowns met tussenpozen, wat zeker van invloed was op de bevindingen. Een documentanalyse over de case study voltooide de bevindingen.

Foto 1 en 2: Interview met stakeholders op 24-09-2022 (Marcel Pleijte).

1.1. Breedte van de definitie van cultureel toerisme

Het Werelderfgoed Kinderdijk is gebaseerd op het culturele erfgoed van eeuwenoude drainagesystemen van laaggelegen landbouwgronden, waarvoor het gebruik van een reeks iconische windmolens als pompinstallaties essentieel was. Bijzonder aan Werelderfgoed Kinderdijk is dat de molens in het gebied worden bewoond door cultuurdragers bij uitstek, de molenaars en hun families.

Veel respondenten benadrukken echter dat cultureel erfgoed een veelomvattend begrip is, dat op dit gebied begrepen kan worden vanuit de nodige aandacht voor landgebruik, klimaatadaptatie, biodiversiteit, landschapskwaliteit en sociaal-culturele tradities. Volgens de Stuurgroep Kinderdijk (2019: p. 15) hebben de ambities en de noodzakelijke maatregelen dus niet alleen betrekking op het gebied van het Werelderfgoed Kinderdijk (de 'site'), maar strekken ze zich uit over de directe omgeving tot ver daarbuiten, die verschillende aandachtsgebieden bestrijken (ruimtelijke ordening, overstromingsrisicobeheer, biodiversiteit, toerisme, economie, transport).

De stakeholders verschillen van mening over de mate waarin deze volledigheid daadwerkelijk de nodige aandacht krijgt die het volgens sommigen verdient en volgens sommigen niet. Terwijl de ene regionale stakeholder klimaatadaptatie ziet als de redding om te voorkomen dat het Werelderfgoed verdwijnt, twijfelt een andere stakeholder hardop of toeristen ook het verhaal van klimaatadaptatie moeten worden verteld. Ook in de literatuur wordt opgemerkt dat cultuurtoerisme als concept zich nog steeds verbreedt. Zijn er grenzen aan verbreding of meerdere afbeeldingen en verhalen over toeristische iconen voor branding en marketing voor toeristen?

Wel moet er focus en aandacht zijn voor verschillende doelgroepen die te onderscheiden zijn. De volledigheid kan niet worden genegeerd. De ambitie van het gebiedsperspectief Toekomst Werelderfgoed Kinderdijk en Toekomstadvies Kinderdijk (Stuurgroep Kinderdijk 2019: p.5) is: “de ontwikkeling van het UNESCO Werelderfgoed en het vergroten van het toerisme combineren met het verbeteren van de kwaliteit van leven, het behouden van de beleving, rust en ruimte en het versterken van de natuur.”

1.2. Breedte van regionale perspectieven

Het poldergebied waar Kinderdijk altijd een wezenlijk onderdeel van is geweest (terwijl toeristen zich alleen op de fotogenieke rij molens richtten) is nu onderwerp van een Regionale Green Deal. Hiermee wordt het hele poldergebied een te beschouwen eenheid in landgebruik, waterhuishouding en biodiversiteit, in plaats van alleen het laagste deel waar het water van de hele polder naar zee afwaterde.

Het betreft de inkadering van Kinderdijk als onderdeel van:

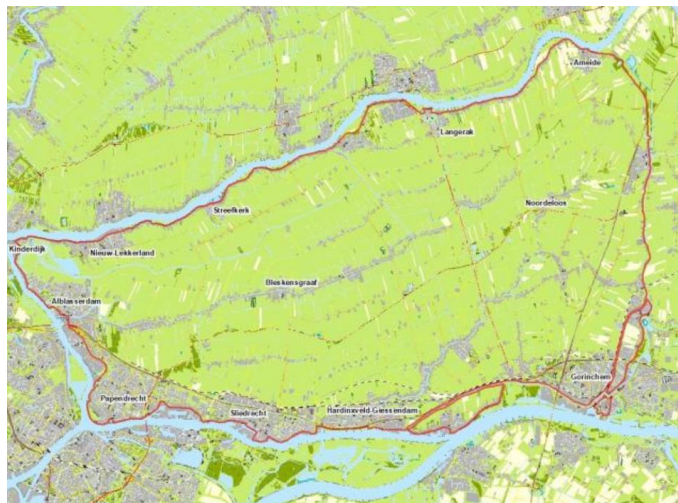
1. De Waterdriehoek (als onderdeel van provinciaal beleid) omvat de historische stad Dordrecht en Nationaal Park Biesbosch, waar ook de Biesbosch met overtoerisme heeft te maken en geen directe cultuur-erfgoed-relatie aanwezig is. De Waterdriehoek is eerder een 'erfgoedlijn' en wordt gevormd door Werelderfgoed Kinderdijk, de Biesbosch en de Drechtsteden. De term 'erfgoedlijn' betekent dat er monumentale plekken in dit gebied zijn en dat ze een gedeelde geschiedenis hebben. De Driehoek bestaat uit de Oude Maas, Merwede en Noord en hun oevers en dijken, molens en gemalen, grienden, eendenkooien en scheepswerven. De Waterdriehoek is het blauwgroene hart van de Nederlandse Delta en staat wereldwijd bekend om zijn windmolens en scheepswerven. Het water in deze regio is de verbinding tussen iconische plekken, die ook toeristen graag fotograferen. Jaarlijks stelt de Provincie geld beschikbaar om de Waterdriehoek te verbeteren en aantrekkelijker te maken voor bewoners en toeristen.

Kaart 1: Waterdriehoek: Kinderdijk (boven), historische stad Dordrecht (linksonder) en Nationaal Park De Biesbosch (rechtsonder) (bron: Gemeente Alblasterdam, 2013. Structuurvisie Alblasterdam 2040).

2. Een landschap om rond te dwalen in de Alblasserwaard/Vijfheerenlanden als geheel, dat de basis vormt van het drainagesysteem van Kinderdijk (dat voornamelijk een bevoegdheid is van Waterschap Rivierenland). Kernpunt om dit in te kaderen is hoe de Alblasserwaard bekend kan worden als de voorvechter van klimaatadaptatie, samen met de internationale uitstraling van Werelderfgoed;

Kaart 2: de locatie van het gebied Alblasserwaard (bron: <https://www.waterschaprivierenland.nl/peilbesluit-alblasserwaard>).

3. De voormalige militaire waterkering (gebaseerd op overstrooming van de laaggelegen polders bij militaire dreiging) bestaande uit de forten Gorinchem, Schoonhoven, Nieuwpoort en Woudrichem/Slot Loevestein, waarvan Kinderdijk de meest westelijke lijn vormde. De Oude Waterlinie van Holland betrof het gebied van de Overwaard, dat een groot deel van de Alblasserwaard/ Vijfheerenlanden beslaat, met uitzondering van de Nederwaard.

Kaart 3: Een deel van de Hollandse Oude Waterlinie met Kinderdijk in de meest westelijke lijn (bron: Marc Laman/ Erfgoedhuis Zuid-Holland; <https://geschiedenisvanzuidholland.nl/verhalen/verhalen/het-verhaal-van-de-oude-hollandse-waterlinie/>).

Nieuwe framing van het Werelderfgoed Kinderdijk omvat ook biodiversiteit: in de nieuwe entree van het Kinderdijk-gebied is een Vogeltheater, dat 22 belangrijke vogelsoorten presenteert, wat de hoge biodiversiteitswaarde van het gebied benadrukt. De biodiversiteit in het gebied gaat verder dan het Vogeltheater alleen. De Boezems Kinderdijk is een Natura2000-gebied (EU-gelabeld natuurlijk erfgoed).

Kinderdijk wordt gezien als een ideale plek, als etalage voor klimaatadaptatie. Het gemaal bij Kinderdijk kan straks het water uit de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden niet meer verwerken. Het watersysteem zoals we dat in de Alblasserwaard sinds de middeleeuwen kennen, verandert de komende 30 tot 40 jaar. Het watersysteem kan omgekeerd zijn: het idee is om gemalen bij Giessendam en mogelijk ook bij Groot Ammers

toe te voegen en daarmee het drainagesysteem om te keren, een procedure die in de geschiedenis ook op andere plaatsen werd toegepast, zij het op kleinere schaal.

Ook vanwege de groeiende belangstelling voor riviercruises in heel Europa zijn rederijen op zoek naar nieuwe bestemmingen, vooral na COVID-19. Juist door de combinatie van stad en natuur, en de mogelijkheid om kennis te maken met een mooi netwerk van historische handels- en maritieme verbindingen, is het zuidwesten van Nederland zeer interessant, waaronder de centrale rol van Dordrecht ook voor de polder Alblasserwaard. Interessant is dat vanaf 2022 nieuwe concessies worden verleend voor het waterbusnetwerk.

Volgens de stakeholders heeft het Waterschap Rivierenland bij het formuleren van een Regionale Klimaatadaptatiestrategie nog steeds moeite met het definiëren van integratieve strategieën. Blijkbaar zijn de belangen van de boeren, met name in de polder Alblasserwaard/Vijfheerenlanden, relatief dominant in het gebied. Ook is het Waterschap er nauwelijks in geslaagd om cultuurhistorische waarden in haar beleid te bevorderen, hoewel Kinderdijk wel het verhaal van het Waterschap bij uitstek vertelt.

De gemeente heeft een beleid om kwaliteitstoerisme te bevorderen. Dit gaat zo ver als het uitkopen van souvenirwinkels en laagwaardige horeca-aanbiedingen die geen link hebben met de lokale identiteit. Ook eenmalige toeristen stellen kwaliteitsservice op prijs! De gemeente wordt niet gevraagd om structureel het Werelderfgoed te subsidiëren, het onderhoud van de molens zou door de Provincie en het Rijk moeten worden gedekt.

1.3. Breedte van tijdsperspectieven: verleden, heden en toekomst

De bouw van waterbouwkundige werken voor de ontwatering van land voor landbouw en nederzettingen begon in de middeleeuwen en gaat tot op de dag van vandaag ononderbroken door. De site illustreert alle typische kenmerken van deze technologie: dijken, reservoirs, gemalen, administratieve gebouwen en een reeks prachtig bewaard gebleven windmolens.

Werelderfgoed Kinderdijk is ontstaan uit de waterhuishouding van de gehele Alblasserwaard. In het gebied is op unieke wijze zichtbaar hoe de bewoners in verschillende perioden in de geschiedenis hun strijd voerden tegen het water. De techniek die daarvoor nodig was en is, is nog steeds zichtbaar. Alle ontwikkelingen in en rond de Alblasserwaard moeten daarom altijd passen binnen de eisen van het waterbeheer waarvoor het waterschap verantwoordelijk is (zie ook Stuurgroep Kinderdijk, 2019: p.5). Het verhaal van UNESCO Werelderfgoed Kinderdijk gaat over 750 jaar leven met water. Dit verhaal gaat over de belangrijkste keerpunten in het leven met water: toen, nu en morgen. Met 750 jaar ervaring in waterbeheer blijken er veel lessen te trekken voor de toekomst van ons land en voor lage landen in de rest van de wereld. Het molengebied in Kinderdijk laat de Nederlandse waterhuishouding in al zijn facetten zien: de polders en boezems (kanalen voor de afvoer van het opgepompte water naar zee) uit de vroege middeleeuwen, 18e eeuwse molens, hypermoderne gemalen en robuuste, stoere 21e eeuwse dijken. Al deze elementen zijn in één oogopslag zichtbaar!

De Stuurgroep Kinderdijk (2019: p. 7) hanteert een aantal uitgangspunten voor het verhaal van Kinderdijk. De Stuurgroep positioneert Kinderdijk als internationaal icoon, met internationale allure; de schoonheid van het Werelderfgoed en de natuurlijke omgeving wordt met trots en overtuiging getoond. De stuurgroep positioneert Kinderdijk als onderdeel van een uniek en historisch waterbeheersysteem dat de gehele Alblasserwaard en de Nederlandse Delta omvat en dat de verbinding legt tussen verleden, heden en toekomst van het Nederlandse waterbeheer. Het omvat de cultuur en authenticiteit van de Alblasserwaard: religieuze mensen die waarde hechten aan zondagsrust, hard werken, strijd om het bestaan, leven met water. De stuurgroep gaat ervan uit dat het merendeel van de molens wordt bewoond door molenaars en

hun gezinnen. Dit unieke gegeven wordt een belangrijk onderdeel van het verhaal van Kinderdijk. De Stuurgroep ziet de volgende toekomstige ontwikkelingen:

- Er wordt onderzocht in hoeverre een relatie met verhalen van de andere water gerelateerde Werelderfgoed locaties in ons land meerwaarde kan bieden voor Kinderdijk.
- Als onderdeel van de uitwerking van het verhaal is ook geopperd om de meerwaarde te onderzoeken om het gehele watersysteem Alblasserwaard met de bijbehorende poldermolens een aparte status te geven, bijvoorbeeld in de vorm van Nationaal Park. Opgemerkt moet worden dat een eventuele aparte status geen belemmering vormt voor het toekomstige waterbeheer. Ook wordt met de suggestie rekening gehouden om de mogelijkheden te onderzoeken om de UNESCO Global Geopark status voor het gebied te verkrijgen.
- Ontwikkelingen in de directe omgeving van het Werelderfgoed kunnen onderdeel worden van dat verhaal en bijdragen aan het versterken van de ruimtelijke kwaliteit. Dit zijn bijvoorbeeld ontwikkelingen in de Waterdriehoek (Biesbosch, Dordrecht; waar ook de Biesbosch te toeristisch is en er geen directe cultuurhistorische relatie is met Kinderdijk);

Voor de Stuurgroep Kinderdijk (2019, p. 8) heeft een verdere uitwerking van het verhaal minder urgentie dan het nemen van maatregelen om de bezoekersstromen te sturen en de leefbaarheid van het molengebied en de woongehuchten te beschermen.

Foto 3 en 4: Verlichtingsweek in Kinderdijk op 11-09-2021 (Marcel Pleijte).

2. Beleidsimplicaties en Aanbevelingen

Volgens veel belanghebbenden heeft de breedte van het verhaal van Kinderdijk nog niet de aandacht gekregen die het verdient. Ook dienen verschillende aspecten met elkaar in verband te worden gebracht en niet los van elkaar te worden benaderd (integriteit). Daarnaast is cultuurtoerisme niet iets statisch, maar iets dynamisch.

Men zou een verandering in het verhaal wensen:

1. van alleen windmolens als Werelderfgoed naar bredere verhalen rondom Kinderdijk, met focus op klimaatadaptatie en biodiversiteit. De maatregelen gelden voor de gehele Alblasserwaard-

Vijfheerenlanden, waar Kinderdijk onderdeel van uitmaakt. Maatregelen in het Natura2000-gebied “Boezems Kinderdijk” maken hier onderdeel van uit.

Daarnaast zijn aanvullende natuur- en landschappelijke maatregelen nodig, zoals bescherming van het rietlandschap tegen foeragerende ganzen. Dus dit verhaal kan in de toekomst worden gecombineerd met een tijdlijn. Beschikbare gebiedskennis kan daarbij nog beter worden benut. Op dit moment wordt vooral gebruik gemaakt van de kennis van landelijke kennisinstituten. Veel stakeholders pleiten voor bredere storytelling en meer betrokkenheid van Waterschap Rivierenland en voor een regionaal verdienmodel voor onderhoud en beheer van natuur en landschap.

2. van massatoerisme naar kwaliteitstoerisme (a) door stromen te sturen: parkeervergunningen, riviercruises etc, (b) door de branding van het gebied op te waarderen: meer service bieden in accommodatie, catering en souvenirwinkels, waarbij spreiding van de toeristische druk (zie hiervoor ook de beleidsbrief over Kinderdijk getiteld op weg naar kwaliteitstoerisme, nr. 15).
- 3) van toeristische iconen in de Waterdriehoek (Kinderdijk/Biesbosch en Dordrecht) tot een historische watersysteem- en ecosysteembenadering vanuit de polders Alblasserwaard-Vijfheerenlanden.

Er wordt voorgesteld om verhalen te creëren met een multisectorale benadering, een multi-time lijnbenadering en een multi-gebiedsbenadering, en rekening te houden met de suggestie om de mogelijkheden te onderzoeken om de UNESCO Global Geopark-status voor het gebied te verkrijgen. Voortdurende monitoring en evaluatie zijn nodig en er moet regelmatig nieuw beleid worden ontwikkeld. Verder is het voor een integrale aanpak van cultuurtoerisme cruciaal om te focussen en te anticiperen op de verschillende doelgroepen die te onderscheiden zijn.

Foto 5: Schaatsen bij Kinderdijk op 13-02-2021 (Marcel Pleijte).

Project beschrijving

Project naam	Sociaal and innovatie Platform over Cultureel Toerisme en de mogelijkheden om Europeanisering te verdiepen (SPOT)
Coordinator	Prof. Milada Šťastná, Ph.D. Mendel University in Brno, Czech Republic milada.stastna@mendelu.cz
Consortium	Mendel University in Brno, Czech Republic Bar Ilan University, Ramat Gan, Israel Institute of Geography of the Romanian Academy, Bucharest, Romania Leibniz Institute of Ecological Urban and Regional Development, Dresden, Germany CERS Institute for Regional Studies, Győr, Hungary Wageningen University & Research, Wageningen, Netherlands Tallinn University, Estonia Karl Franzens University of Graz, Austria University of Aberdeen, United Kingdom University of the Aegean, Mitiline, Greece University of Barcelona, Spain University of Verona, Italy University of Wrocław, Poland University of Ljubljana, Slovenia Constantine the Philosopher University, Nitra, Slovakia
Duur	36 maanden
Funding Scheme	H2020-SC6-TRANSFORMATIONS-2019
Budget	3 000 000 EUR
Website and social networks	www.SPOTprojectH2020.eu fb: @SPOTprojectH2020 twitter: @H2020Spo
Voor meer informatie	Contact – Dissemination team: spotprojecth2020@gmail.com

Horizon 2020

This project has received funding from the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under grant agreement No. 870644

Disclaimer:

The content of this document reflects only the authors' view. The European Commission and its Research Executive Agency are not responsible for any use that may be made of the information it contains.

Horizon 2020

This project has received funding from the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under grant agreement No. 870644